

Ongewisheid als bondgenoot

door Ger Groot

In april 1960 werd op een strand nabij Lissabon het lijk gevonden van kapitein Luis Dantas Castro, die kort daarvoor uit een militaire gevangenis was ontsnapt. Het moordonderzoek bracht één van de talrijke pogingen tot staatsgreep in de openbaarheid waarmee het regime van dictator Salazar voortdurend te kampen had. Niet altijd staatsgrepen van links; ook meer rechts georiënteerde politieke oppositiegroepen wilden zich nog wel eens op dat vlak begeven.

Het maakte de positie van het bewind er niet sterker op, net zo min als de opkomende sociale onrust en de langzaam maar zekere afkalving van het Portugese koloniale rijk. Van veel van de samenzweersers werd nooit meer iets vernomen. De affaire Dantas Castro vormde tot op zekere hoogte een uitzondering. Als moordzaak werd ze een publieke aangelegenheid, nog voordat de politieke politie (Pide) zich er meester van kon maken. Lang duurde dat overigens niet. De zaak werd de gewone politie uit handen genomen, en de waarheid over het gebeurde met de mantel der geheimzinnigheid bedekt.

Politieke satire

Kort daarna krijgt de schrijver en journalist Jose Cardoso Pires een persoonlijk verslag van één van de betrokkenen toegespeeld. Pas vele jaren later zal hij alle verzamelde gegevens verwerken tot een politieroman, die de voorgeschiedenis van de moord, het onderzoek en de onderlinge strijd tussen Pide en politie zo scherp mogelijk reconstrueert. Pires is in Portugal dan al een bekend auteur geworden. Eam krijgt hij vooral door zijn politieke satire 'Dimosauro Excelentissimo', die Salazar nog tijdens diens bezind op de bak neemt.

Hij schrijft romans, toneelstukken en essays.

José Cardosos Pires

waarvan vooral 'A visita', over zijn bezoek aan het voormalige hoofdkwartier van de Pide, diepe indruk maakt.

'Ballade van het Hondenstrand' uit 1982 is meer dan een reconstructie van de affaire Dantas Castro. Door de cynische ogen van politieonderzoeker Elias Santana heen beschrijft Pires de maatschappelijke verhoudingen, gedragsvormen en vanzelfsprekendheden onder de dictatuur van Salazar. Deze indirecte benadering van het moreel en politiek verloederde Portugal van 1960 is

des te effectiever, omdat ze bijna terloops de meest deprimerende werkelijkheden voor ogen tovert.

Pires schrijft een staccato-achtig proza, dat soms aan dat van Sjowall en Walhoo ontleend lijkt, maar waarvan het bijtend cynisme al het lieflijk idealisme van het Zweedse paar reddeloos zou hebben afgebrand. In het universum van Elias Santana is voor geloof in de toekomst en het mooie in de mens geen plaats, en de gebeurtenissen om hem heen doen niets anders dan herrin die opvatting voortdurend gelijk geven.

Hoewel Pires aan een zekere romantisering van zijn verhaal niet kon ontkomen (om te beginnen al in de schepping van politiemann Santana), maakt het boek een sterke indruk als documentaire van een reële zaak en een reële maatschappij, die nog maar nauwelijks heeft opgehoude te bestaan. Het dictatoriale Portugal met zijn kleingeestige burgerij, zijn grove seksisme, zijn onaantastbare, soms naar sadisme neigende machtsverhoudingen en vooral de alomtegenwoordige uitzichtloosheid, slaat de lezer als eerbeklemmende damp vanuit deze bladzijden te gemoet.

Ongewisheid

Even ondoorzichtig en kronkelig als de maatschappelijke verhoudingen is het verloop van Elias' onderzoek en zijn de gebeurtenissen die Pires vertelt. Zelfs na de ontkoping blijft de onzekerheid hangen over de vraag of we nu werkelijk weten wat er op en rond het Hondenstrand is gebeurd. Maar juist die ongewisheid is altijd al een van de trouwste bondgenoten van elke dictatuur geweest.

Jose Cardoso Pires, 'Ballade van het Hondenstrand' vert. Catherine Barel, uitg. de Prom, Baarn 1990, 286 blz. - f 34,90